

Coronacrisis: waar staan we en wat weten we?

De coronacrisis heeft grote sociale gevolgen; de 1,5 meter afstand zorgt voor fysieke afstand, maar vele mensen ervaren ook mentale afstand. Zij blijven liever thuis, bang om het virus op te lopen, en mijden zorg en welzijn en gaan contacten uit de weg. Dat betreft ouderen, maar ook jongeren.

De coronacrisis laat zien dat de gehele samenleving kwetsbaar is voor een onzichtbaar virus met zichtbare en voelbare gevolgen. Niet alleen het virus zelf maakt dat we kwetsbaar zijn, ook de (social distancing-)maatregelen zorgen voor uitdagingen. Hoe zorgen we ervoor dat we elkaar in het oog houden? Dat professionals kunnen blijven bijdragen aan het welzijn van mensen in een kwetsbare positie? In dit artikel maken we de balans op: waar staan we en wat weten we inmiddels? We doen dat aan de hand van 5 actuele sociale vraagstukken: eenzaamheid, dagbesteding, eigen regie, huiselijk en seksueel geweld en cliëntondersteuning.

1. **Eenzaamheid: beperkt sociaal contact**

De coronacrisis laat zien wat echt van belang is in het leven: betekenisvol contact met anderen. Juist dat staat door *social distancing* onder druk. Het beperken van sociaal contact brengt mentale en sociale uitdagingen met zich mee. De groep die nu veel aandacht krijgt zijn kwetsbare ouderen. Het virus is voor hen extra gevaarlijk en daarom is het devies om geen fysiek contact met hen te hebben. Voor hen vallen niet alleen het bezoek, maar vaak ook de groepsactiviteiten gedurende de dag, weg. Tragisch, zeker voor ouderen die slechthorend en niet digivaardig zijn en daardoor moeilijk met hun naasten kunnen (beeld-)bellen. Mensen in verpleeghuizen werden 'ziek' door het gemis aan nabijheid van hun geliefden. Dat hebben we ook zien gebeuren bij mensen met een psychische kwetsbaarheid, die niet meer naar hun dagbesteding konden, bij ouderen die in hun eigen huis in een neerwaartse spiraal van eenzaamheid belandden, bij kinderen met een beperking, die hun ouders niet meer mochten zien.

Gevolgen lockdown

Vanuit het programma Een tegen Eenzaamheid heeft Movisie signalen ontvangen dat er in gemeenten veel minder ondersteuning is gegeven tijdens de *lockdown*, dan daarvoor. Veel coalitiebijeenkomsten en bijeenkomsten met samenwerkingspartners vonden geen doorgang; deze bijeenkomsten zijn veelal gericht op het voorkomen en verminderen van eenzaamheid bij kwetsbare groepen.

De ondersteuning van kwetsbare groepen heeft slechts deels tijdens de coronacrisis doorgang gevonden, veel ondersteuning viel weg, deel werd telefonisch en later online opgepakt. Bezoekprojecten aan ouderen werden enigszins gecontinueerd door telefonisch contact te onderhouden, te appen of op afstand (of via het raam) langs te gaan. Maatjesprojecten voor meer kwetsbare groepen zoals mensen met psychische problematiek, lvb en taalachterstand hebben minder goed doorgang kunnen vinden. Het contact onderhouden verliep moeizamer, onder andere omdat deze groep het lastig vindt zelf aan te geven waar ze behoefte aan hebben. De minst zelfredzame mensen lijken het het zwaarst gehad te hebben. De vormen van ondersteuning tijdens de coronacrisis was niet inclusief, in de zin van dat alle groepen werden bereikt. Daarnaast zijn er signalen dat (vitale) ouderen zich soms gestigmatiseerd voelen omdat 'ze maar beter thuis kunnen blijven'.

Opstarten ondersteuning

Nu de ergste fase van de crisis voorbij is, wordt de ondersteuning weer deels opgestart: met kleine groepen, op afstand, veel nog online. Leden van verenigingen lijken elkaar weer op te zoeken, al is het om elkaar weer even te zien met een hapje en drankje voor de zomervakantie. Het ondersteuningsaanbod lijkt zich met name te richten op preventie, risicogroepen en lichte tot matige eenzaamheid. Ernstige eenzaamheid lijkt minder aandacht te krijgen. Gemeenten lijken zich meer te willen richten op eenzaamheid onder jongeren, een groep die tijdens de coronacrisis veel te kampen heeft gehad met eenzaamheidsgevoelens. Nu de maatregelen verder versoepeld worden, is het voor jongeren gemakkelijker hun leven weer op te pakken dan voor mensen die een kwetsbare gezondheid hebben en ouder dan 70 jaar zijn. Zij zijn immers extra kwetsbaar om ernstig ziek te worden van het virus. Voor hen geldt dan ook dat aan nabij sociaal contact serieuze risico's zijn verbonden. Dat kan onder deze groepen leiden tot 'terugtrekgedrag' en een verhoogd stressniveau. Een groep waar extra zorgen over zijn is de groep van alleenstaande 70-plussers. Hier zouden wel eens nieuwe mensen kunnen vereenzamen, doordat zij niet meer naar bijvoorbeeld een koor kunnen om te zingen, samen kunnen wandelen met hun wandelgroep of vrijwilligerswerk kunnen verrichten.

Op het hoogtepunt van de virusuitbraak in Nederland kwam een enorme golf van hulpbereidheid los in de Nederlandse samenleving. Veel inwoners hebben aangegeven praktische hulp te willen bieden aan kwetsbare mensen, zoals het uitlaten van de hond, boodschappen doen, een kaartje sturen en medicijnen ophalen. De vraag die nu speelt is hoe deze hulpbereidheid vastgehouden kan worden, ook omdat er zich nieuwe groepen als vrijwilliger leken te melden. Nu momenteel de crisis overigens minder hevig is, lijkt de aandacht, en hulpbereidheid, voor kwetsbare groepen te verminderen.

Verder lezen?

- [Coronacrisis als life-event voor iedereen](#): De coronacrisis laat zien wat echt van belang is in het leven: betekenisvol contact met anderen. Juist dat staat door social distancing onder druk. Het beperken van sociaal contact brengt mentale en sociale uitdagingen met zich mee.
- [Coronacrisis maakt aanpak eenzaamheid extra urgent](#): Door de coronacrisis dreigen ouderen en andere kwetsbare groepen te vereenzamen. Veel gemeenten hadden al een aanpak van eenzaamheid ontwikkeld en zetten deze volop in om de nood bij kwetsbare groepen te lenigen. Ook denken ze alvast na over hoe de hulpbereidheid van inwoners, die nu overal zichtbaar wordt, in de toekomst behouden kan blijven.

2. Dagbesteding: zoektocht naar passende vormen

In deze fase van de crisis blijft het voor sociaal professionals en gemeenten een zoektocht naar passende dagbesteding en/of daginvulling. Een zoektocht naar het vinden van passende manieren voor het (her)openen van dagbestedingslocaties, het bieden van passende zorg aan deelnemers en tegelijkertijd rekening houden met de maatregelen van het RIVM. Het vraagt om een nieuwe manier van organiseren en ondersteunen van gemeentes en sociaal professionals. Daarom gaat deze fase gepaard met een verscheidenheid aan praktische en organisatorische vragen.

- Het bewaren van anderhalve meter afstand blijkt in de praktijk lastiger dan in eerste instantie werd gedacht. Voor sommige deelnemers is het moeilijk om te begrijpen waarom de afstand bewaard moet worden en hoe anderhalve meter er in de praktijk uit ziet. Het is goed om ten eerste af te wegen of een fysieke ontmoeting noodzakelijk is. De behoefte van mensen aan ontmoeting is in de afgelopen tijd behoorlijk helder geworden.
- Het is van belang dat begeleiders en deelnemers bij fysieke ontmoeting gestimuleerd worden om gepaste afstand te bewaren. Praktijkvoorbeelden laten zien dat dit kan door het ophangen van posters, het markeren van looproutes en het markeren van plekken waar wel en niet

gezeten mag worden. Omdat het voor sommige deelnemers en cliënten moeilijk is om die exacte afmeting in te schatten, kun je deelnemers een voorwerp meegeven met een lengte van anderhalve meter. Groepsmomenten zoals pauzes met lunch en koffie kunnen op gepaste wijze door blijven gaan. Zo kan één persoon de koffie en thee klaarzetten in wegwerpbekertjes, waarna de deelnemers één voor één met gepaste afstand een bekertje kunnen pakken.

- Bij sommige deelnemers is fysiek contact in de ondersteuning onvermijdelijk. Zoals in lijn is met de maatregelen van het RIVM blijven zieke deelnemers, cliënten en begeleiders thuis. Vertoont een deelnemer of begeleider geen symptomen, dan is contact mogelijk mits iedereen zich aan de hygiëne-maatregelen houdt. Dat betekent dat een mondkapje, handschoenen en regelmatig desinfecteren noodzakelijk zijn.

Deze tijd laat ons zien dat er meer mogelijk is dan in eerste instantie werd gedacht. Dat blijkt ook uit de tal van alternatieven die in korte tijd zijn bedacht voor dagactiviteiten. Digitaal communiceren nam een vogelvlucht en het gebruik van apps en andere digitale leersystemen wordt steeds meer benut.

Verder lezen?

- [Coronacrisis: tips en ideeën uit de praktijk bij heropening dagbestedingslocaties](#): Getapete looproutes op de grond, instructieposters, koffie laten schenken door één persoon in wegwerpbekertjes, deelnemers informeren middels brieven en de inzet van digitale leermiddelen.
- [Coronacrisis: Hoe de dagbesteding weer te openen?](#) Cliënten, mantelzorgers, begeleiders en organisaties zien de dagbesteding liever vandaag dan morgen weer opengaan. Maar hoe kan dat veilig en kunnen de cliënten wel komen?
- Dagbesteding in tijden van corona: hoe zorg je als professional in zorg en welzijn dat aan de wensen van de cliënt tegemoet kan worden gekomen, hoe houd je afstand en nabijheid in balans en hoe krijgt daginvulling concreet vorm? Over deze en andere vragen boog [Dementiezorg voor Elkaar](#) zich.

3. Eigen regie en kwaliteit van leven: wat is welzijn en kwaliteit van leven waard?

De maatregelen die genomen worden om het coronavirus een halt toe te roepen, hebben tot doel gehad om kwetsbare groepen te beschermen tegen ziek worden en om de druk op de zorg (met name de IC-capaciteit) beheersbaar te houden. Het langer voortduren van sociale isolatie heeft echter grote sociale gevolgen gehad, met name voor alleenstaande ouderen, mensen met een psychische kwetsbaarheid, en mensen die wonen in een intramurale setting. Ondanks de versoepelingen is van eigen regie van met name deze laatste groep mensen, met name in intramurale setting, nauwelijks nog sprake. Uit onderzoek weten we dat eigen regie (naast passende huisvesting) voorwaarde is voor kwaliteit van leven op alle levensdomeinen (levensloopmodel).

- Voor veel ouderen zijn het in de coronacrisis lange, eenzame dagen. Telefoontjes, zwaaimomenten of kaartjes brengen wel verlichting, maar kunnen de behoefte aan het geven van een knuffel of met elkaar op de bank een praatje maken, niet vervangen. Voor deze ouderen is vrijwel alle vrijwilligerswerk dat zij deden komen te vervallen. Ook (aangepast) sporten, naar de kerk gaan en culturele activiteiten zijn vaak niet meer mogelijk. Dit speelt vooral bij alleenwonende ouderen, die ofwel thuis of in een woonvorm wonen.
- Het stringente beleid van sluiting van de verpleeghuizen, te weinig beschermingsmateriaal en de berichten in de media met de nadruk op levens redden, lieten professionals in de zorg en

in het sociaal domein weinig ruimte bij het uitoefenen van hun vak. Zij kregen te maken met vastgelegde regels, protocollen en procedures. Zij pasten die in hun dagelijks werk in, maar voelden daarbij niet de vrijheid voor normatieve afwegingen in persoonlijke situaties van mensen. Precies daar liep het ook spaak. De leefwereld van mensen is gebaat bij nabijheid, compassie en maatwerk. Juist die aspecten kwamen door de eenzijdige nadruk op gezondheid onder druk te staan.

- Wat we geleerd hebben van de eerste maanden van de crisis is dat er meer eigen afwegingsruimte moet komen voor professionals die dagelijks betrokken zijn bij de zorg of de ondersteuning van mensen in een kwetsbare situatie. Regels en protocollen mogen niet in de weg staan, maar moeten helpend zijn voor lastige afwegingen die zij dagelijks moeten maken. Het is van belang om hen juist nu, voordat er een nieuwe uitbraak van het virus komt, hierbij te betrekken. Dat geldt ook voor de noodzakelijke betrokkenheid voor de mensen die om hen heen staan, al dan niet in georganiseerd verband, zoals mantelzorgers, ervaringsdeskundigen, cliëntenraden.
- Mensen in verpleeghuizen zijn ernstig achteruit gegaan en zelfs overleden door het gemis aan bewegingsvrijheid en/of door gemis aan nabijheid van hun geliefden. Dat zagen we ook bij mensen met een psychische kwetsbaarheid, die niet meer naar hun dagbesteding konden, bij ouderen die in hun eigen huis in een neerwaartse spiraal van eenzaamheid belandden, bij kinderen met een beperking, die hun ouders niet meer mochten zien. Hun schrijnende verhalen komen de steeds meer naar buiten. Het verdient naar de toekomst toe aanbeveling om in individuele situaties gebruik te maken van instrumentarium dat passender is bij een meer integrale benadering van gezondheid, zoals bijvoorbeeld het Movisie instrument [‘Wat telt’](#) of het instrumentarium dat is ontwikkeld door het Institute for Positive Health.
- Voor de kwaliteit van leven van mensen in een kwetsbare positie is zelfregie, ook in tijden van corona, essentieel. Hun zelfregie wordt belemmerd door de angst voor besmetting en door angst voor aansprakelijkheid. Het is goed om de komende tijd wegen te zoeken waarmee we deze soms conflicterende belangen met elkaar in balans brengen.

Meer lezen?

- [‘Cliëntenbelangen moeten juist in coronatijd worden behartigd’](#). [Medezeggenschap in crisistijd](#): Cliëntenraden komen op voor de vaak zeer kwetsbare cliënten die ze vertegenwoordigen. Voor welke uitdagingen staan ze nu, in coronatijd, teneinde de kwaliteit van leven van de cliënten te blijven waarborgen? Een artikel met tips en handreikingen. ‘Cliëntenraden hebben een grote invloed, maar dan moeten ze die rol wel oppakken.’
- [Langdurige sociale isolatie van ouderen is onmenselijk](#): Natuurlijk zijn de maatregelen om overlijden aan Covid-19 te voorkomen heel noodzakelijk. Maar eenzaamheid is ook dodelijk, en dat gegeven lijkt nu ondergesneeuwd.
- [Eigen regie van ouderen onder druk door coronamaatregelen](#): De maatregelen die genomen worden om het coronavirus een halt toe te roepen, hebben grote gevolgen voor ouderen, zeker voor hen die alleenstaand zijn. Gelukkig verruimt het kabinet de mogelijkheden voor bezoek enigszins. Ondanks de versoepelingen staat de eigen regie van ouderen nog steeds onder druk. Uit onderzoek weten we dat eigen regie samenhangt met kwaliteit van leven: zelf kunnen beslissen over hoe je je dag indeelt en hoe de benodigde aandacht, zorg en ondersteuning daarbij past. Wat betekenen de maatregelen voor de eigen regie van ouderen en hoe kan aan de behoeften van deze ouderen tegemoet worden gekomen?

4. Huiselijk en seksueel geweld: onzichtbare groepen extra kwetsbaar

Zorgen omtrent huiselijk en seksueel geweld en kindermishandeling in relatie tot coronamaatregelen zijn regelmatig in het nieuws. Er is steeds meer aandacht voor geweldssituaties in de huiselijke sfeer tijdens de coronacrisis. Nu de anderhalvemetersamenleving steeds meer een feit wordt, blijft de aandacht voor partnergeweld relevant. Aan omstanders, zoals burens, de taak om extra alert te zijn op signalen van huiselijk geweld en in actie te komen.

Gevolgen lockdown

Zorgen omtrent huiselijk en seksueel geweld en kindermishandeling in relatie tot coronamaatregelen zijn regelmatig in het nieuws. Er is aandacht voor geweldssituaties in de huiselijke sfeer tijdens de coronacrisis. Ook nu de *lockdown* grotendeels is opgeheven, maar de anderhalvemetersamenleving steeds meer een feit wordt, blijft de aandacht voor o.a. partnergeweld relevant. Aan omstanders, zoals burens, de oproep om extra alert te zijn op signalen van huiselijk geweld.

Het aantal Veilig Thuis-meldingen is de afgelopen tijd niet toegenomen. De drempel om een melding was waarschijnlijk hoger aangezien veel mensen thuis waren, of dat melders bang waren dat gemakkelijk te herleiden zou zijn van wie de melding komt. Professionals komen vanwege de coronamaatregelen nauwelijks bij mensen achter de voordeur. Nu de *lockdown* grotendeels is opgeheven kunnen professionals in principe wel weer op huisbezoek of gesprekken voeren op kantoor, met in achtneming van de RIVM-richtlijnen. Zeker in gezinnen waar de veiligheid wankel is, is dit belangrijk om goed vinger aan de pols te houden en eventueel in te kunnen grijpen. Daarnaast zaten door de *lockdown* gezinsleden meer op elkaars lip en is er meer controle van vaders en broers op meisjes. Daarom heeft het Landelijk Knooppunt Huwelijksdwang en Achterlating (LKHA) hulpverleners en docenten al opgeroepen tot extra alertheid tijdens de coronacrisis. Want doordat jongeren nu niet meer naar school gaan en hulpverleners veelal thuis werken, dreigen (potentiële) slachtoffers van huwelijksdwang uit beeld te raken.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld

Tijdens de *lockdown* waren jongeren veel meer online actief, met alle risico's op online misbruik als grooming en shame sexting. Zo zijn er bij HelpWanted.nl, dat onder meer meldingen krijgt van ongewenste verspreiding van naaktfoto's en sextortion, in de eerste twee weken van april al 342 meldingen binnengekomen. Normaal registreert het meldpunt maandelijks rond de 480 meldingen. Met name meisjes met een migratieachtergrond lopen risico op moedwillig doorsturen van pikante (nep)beelden en daarmee op eerverlies, met dus risico op eergeweld door hun familie.

De Centra voor Seksueel Geweld (CGS's) kondigden begin april aan dat de aanmeldingen bij hen sterk zijn teruggelopen sinds de coronacrisis. Ook de politie constateerde in april een landelijke daling in het aantal meldingen met betrekking tot zeden. Horeca, scholen en dergelijke waren toen nog gesloten. Mensen gingen niet uit, niet op (offline) date en kwamen minder buitenshuis. Aangezien de CSG's met name meldingen van recente situaties van aanranding en verkrachting buitenshuis krijgen, wordt aangenomen dat het aantal aanmeldingen daarom terugliep. Nu de coronamaatregelen zijn versoepeld, kan het zijn dat het aantal risicovolle situaties buitenshuis weer gaat toenemen en dus ook het aantal aanmeldingen weer gaat stijgen, vermoeden verschillende professionals.

Meer lezen?

- [Wat kun je als sociaal professional doen tegen huiselijk geweld in tijden van corona?](#) Door de coronamaatregelen zitten gezinsleden noodgedwongen dicht op elkaar waardoor het risico

op spanningen en (verbaal) geweld groter wordt. Verschillende professionals waarschuwen voor een toename van huiselijk geweldsincidenten. In dit artikel de tips op een rijtje.

- In het artikel [Seksueel geweld in coronatijd](#) wordt een overzicht geboden van ontwikkelingen en signalen in coronatijd. Hoe staat het met de preventie van en hulp bij – specifiek – seksueel geweld? Welke signalen en dilemma's leven er in de praktijk? En vooral: wat kunnen professionals doen tegen seksueel geweld in coronatijd? In dit artikel signalen en tips die ruim twintig professionals, beleidsmedewerkers en ervaringsdeskundigen met elkaar uitwisselden tijdens een online sessie.

5. Cliëntondersteuning

Door de contactbeperkende maatregelen en het afnemende aantal vragen gaan cliëntondersteuners anders te werk in coronatijd. Cliëntondersteuners stellen zich proactief op en bellen cliënten die zij kennen. Soms gewoon voor een praatje, maar vooral ook om te vragen wat er speelt en waar zij tegenaan lopen, zo blijkt uit een inventarisatie. Deze verschuiving in werkzaamheden is in meerdere gemeenten te zien. Cliëntondersteuners signaleren, net als veel andere professionals, meer eenzaamheid. Zij bieden nu vaker sociaal-emotionele ondersteuning in plaats van dat ze inwoners bijstaan in gesprekken met de gemeente of andere instanties.

Het blijft gissen wat de gevolgen zijn van de coronacrisis voor bewoners en cliëntondersteuners. De versoepeling van de coronamaatregelen lijkt te leiden tot een toename van de hulp- en ondersteuningsvragen. Nu coronamaatregelen wat versoepeld worden en het fysieke contact weer deels is toegestaan, zien cliëntondersteuners langzaam meer vragen binnenkomen voor cliëntondersteuning. Ook bereiden cliëntondersteuners zich voor om weer fysiek in de wijk aanwezig te zijn zodra dat kan. Dat is vooral belangrijk in wijken waar ingeschat wordt dat er veel uitgestelde vragen voor ondersteuning zijn. Dat is te zien bij mensen die de taal niet spreken of minder digitaal vaardig zijn. Deze mensen worden nu minder goed bereikt.

De verwachting is dat de komende periode ook het type vraag verandert. Uit een eerste peiling blijkt dat de kwetsbare werkenden het hardst worden getroffen, zoals jongeren, flexwerkers en zelfstandigen. Zij krijgen te maken met een inkomensdaling. Door de toenemende financiële en sociale onzekerheid, uitgestelde operaties en mensen die zelf coronapatiënt zijn geweest, zal een cliëntondersteuner voor een grotere groep mensen van meerwaarde kunnen zijn. Deze groep weet mogelijk niet goed van welke (corona-specifieke) ondersteuningsmaatregelen zij gebruik kunnen maken. Meer dan ooit is het belangrijk dat mensen de helpende hand van een cliëntondersteuner weten te vinden. Daarvoor is zichtbaarheid van cliëntondersteuning van belang. Dat is iets waar gemeenten een rol in kunnen spelen.

Meer lezen?

- [De cliëntondersteuner biedt helpende hand in tijden van corona](#): de coronacrisis brengt uitdagingen met zich mee voor de manier waarop cliëntondersteuners te werk gaan. Het vraagt om een andere manier van werken: digitaal en outreachend.
- [De helpende hand van cliëntondersteuners](#): cliëntondersteuners merken dat vragen van inwoners veranderen en teruglopen in de coronacrisis. Twee aanbieders van cliëntondersteuning aan het woord over ontwikkelingen die zij signaleren en hun verwachtingen voor de toekomst.
- [Movisie.nl/cliëntondersteuning](#): op de website van Movisie worden goede voorbeelden en kennisproducten gedeeld die gemeenten, aanbieders van cliëntondersteuning en inwoners(vertegenwoordigers) kunnen helpen cliëntondersteuning lokaal te versterken.

Coronadossier op movisie.nl

Dit artikel is onderdeel van een [dossier](#) waarin wij kennis verzamelen over het coronavirus. Heb jij een vraag die Movisie kan beantwoorden? Tips of noemenswaardige initiatieven? Stuur dan een e-mail naar Hans Alderliesten, h.alderliesten@movisie.nl.

[Bekijk de oorspronkelijke tekst van dit document](#)